

УДК 090.1:023:[378.4(477.53)]

 Орехова В. В.

ВИЗНАЧНІ КНИЖКОВІ КОЛЕКЦІЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

А *Характеризуються книжкові колекції відомих українських учених П. В. Голубовського, М. А. Жовтобрюха, В. О. Пащенко, П. П. Ротача. Ці зібрання значно збагатили фонд наукової бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, мають вагомую історико-культурну цінність, слугують джерельною базою для розвитку української науки та культури.*

Ключові слова: бібліотека, книжкові зібрання, рідкісні та цінні видання.

Актуальність проблеми. «Шлях до національної свідомості був вимощений книгами». Ці слова знаного історика Ореста Субтельного нині набувають особливого змісту, коли мова йде про книжкові зібрання відомих постатей української науки і культури. У фонді рідкісних і цінних видань Наукової бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка містяться власні книгозбірні: історика П. В. Голубовського, славіста М. А. Жовтобрюха, колекція «Шевченкіана» літературознавця П. П. Ротача, академіка В. О. Пащенко. Нині цей почесний ряд доповнили книгозбірні (які ще формуються) доктора філологічних наук М. І. Степаненка та літературознавця Г. М. Сивоконя.

Історичний дискурс. Наша бібліотека розпочала своє існування з відкриттям Полтавського учительського інституту 1914 року. Перша колекція, що лягла в основу наукового бібліотечного фонду – книжкове зібрання відомого українського історика XIX століття, професора Київського університету св. Володимира *Петра Васильовича Голубовського* (1857–1907) [1, с. 409]. Він належав до київської школи істориків Володимира Антоновича, яка підготувала ґрунт для розвитку сучасної української історичної науки [3, с. 151]. П. В. Голубовський – автор численних праць з історії давньої України й Білорусі [1, с. 409], досліджень, «написаних на основі літописних та архівних джерел, присвячених питанням про кочове населення території степової України, про історичний розвиток її князівств» [3, с. 151], історико-бібліографічних розвідок, зокрема про нові

видання та дослідження з давньоруської історії.

Бібліотеку було придбано у нащадків ученого 1918 року для Українського університету, заснованого в Полтаві. Про це пише у своїх споминах В. М. Щербаківський, визначний український археолог, етнограф, мистецтвознавець, громадський і просвітній діяч, який у ті роки стояв біля витоків цього університету й відомий передусім як один із керівників Українського Вільного Університету в Мюнхені, один із провідних науковців західноєвропейської української діаспори. «...У Відні я купив німецьких книжок, а у Львові українських аж три екземпляри «Записок Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка» від двадцятого тому до останнього [Нині вони зберігаються у нашому фонді рідкісних видань]. На все це я витратив своїх власних 10.000 рублів, але тепер в мене були важливі наукові українські матеріали. Коли додати до цього ще й українську бібліотеку, що була при Українському Клубі, то ми вже мали досить добру збірку українських книжок для університету. Потім пощастило придбати ще одну чудову бібліотеку Голубовського, професора Київського університету, яка мала 25000 томів підібраних книжок. Зокрема філософічний факультет був вже дуже забезпечений книжками» [9, с.10], – читаємо у В. Щербаківського.

Меморіальну колекцію професора Голубовського було сформовано 1988 року під час виокремлення фонду рідкісних і цінних видань. Належність книг до особистої бібліотеки визначалася за провенієнціями: приватними підписами історика, його родини та дарчими написами. Загалом нині

ідентифіковано понад 350 книг, статей. Поміж них маємо прижиттєві праці Голубовського: «Известия Ибнъ-Фодлана о Руссах: (по поводу статьи Г. Стасова). – Б/м., 1882»; «История Смоленской земли до начала XVст. : монография. – К. : Тип. Имп. Ун-та, 1895»; «Население Америки до открытия ея Колумбомъ: речь, читанная на акте 13 окт. 1892 г. – К. : Тип т-ва Кушнеровъ, 1900»; «Новыя издания и исследования по древнейшему периоду русской истории: крит.-библиогр. очерк. – К. : Тип. Имп. Ун-та, 1906»; «О начале русской письменности : вступ. лекция, читанная 15 сент. 1895 г. // Оттиск изъ «Университет. Известий» за 1895»; «Опыт приурочения древнерусской проповеди «Слово о Князяхъ» къ определённой хронологической дате. – М. : Тип. А. И. Снегиревой, 1899»; «Печенеги, торки и половцы до нашествия татаръ: история южно-русскихъ стезей IX–XIII вв. – К. : Тип. Ун-та, 1884»; «Съ какого времени можно проследить на югъ Руси способъ защиты таборомъ? – М. : Печатня А. И. Снегиревой, 1901». На окремих працях стоїть власноручний підпис автора (автограф) та інші провенієнції. Біля сотні книг збереглося з нотатками та помітками, серед яких «Акти Литовско-Русского государства / изд. М. Довнар-Запольским. Вып. 1. – М., 1899», в якій були знайдені картки з виписками, які певне написані істориком.

Є в зібранні й кілька видань праць В. Антоновича: «Исследование о гайдамачестве по актамъ 1700–1768 г. – К. : Въ университетской типографіи, 1876» (на титрі напис: Голубовский), «История малорусского казачества [літографовані рукописні лекції]. – К., 1882», «Исторические деятели Юго-Западной России : в биографиях и портретах Вып. 1: По коллекции Василия Васильевича Тарновскаго. – К. : Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1885».

Про дружні, теплі стосунки Голубовського та його родини з відомими людьми того часу свідчать дарчі написи на книгах: істориків Д. Багалія, В. Базилевича, М. Довнар-Запольського, О. Лазаревського, І. Лучицького, А. Маркевича; мовознавців В. Востокова, О. Шахматова. На багатьох книгах автограф товариша – Миколи Васильєва.

Переважна більшість книг, якими користувався П. В. Голубовський, – з історії, але є чимало й літературознавчих, мовознавчих студій, мистецтвознавчих видань, творів художньої літератури. Багато книг належало родині Голубовського: донькам Наталії Петрівні, Надії Петрівні, братам О. Голубовському, В. Голубовському.

Колекція не зберегла своєї цілісності. Значну частину книжок у 1960-х роках передано до Національної історичної бібліотеки України, частина їх – у фонд Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. Окремі видання знаходяться у фондах Полтав-

ського краєзнавчого музею.

Невичерпною духовною скарбницею є меморіальна бібліотека відомого в Україні і далеко за її межами мовознавця, доктора філологічних наук, професора інституту мовознавства імені О. О. Потебні, лауреата академічної премії імені Івана Франка, славного уродженця землі полтавської (с. Ручки Гадяцького району Полтавської обл.) Михайла Андрійовича Жовтобрюха (1905–1995). Він здійснив безцінний щедрий дарунок, подарував нашому вишу власну книгозбірню, а літературно-меморіальному музею І. П. Котляревського – унікальне видання перших трьох частин «Енеїди», що побачило світ у Петербурзі 1798 року [5, с. 116]. Про це свого часу писали в періодичних виданнях України: «Радянська освіта», «Учительская газета», «Библиотекарь», «Зоря Полтавщини», «Сільські вісті».

Професор М. А. Жовтобрюх – відомий дослідник із проблем сучасної української мови, історії української мови, історії українського мовознавства, культури усної та писемної мови, соціолінгвістики, порівняльної граматики слов'янських мов. Має ґрунтовні розвідки про становлення української періодичної преси. За роки своєї науково-педагогічної діяльності опублікував понад 300 праць, серед яких – 10 монографій і підручників для вишів. Під науковим керівництвом М. А. Жовтобрюха захистили докторські й кандидатські дисертації понад 25 мовознавців. Як відмічає доктор філологічних наук, професор М. І. Степаненко, «немає в Україні вищого навчального закладу, де б на мовознавчій кафедрі не працювали його учні й послідовники, ті, у кого він або був науковим керівником дисертації, або виступав офіційним опонентом на захисті, або кого консультував, або кому пропонував теми дослідження, допомагав долати лінгвістичні труднощі і сходити на вершину науки. Михайло Жовтобрюх – знакова постать у мовознавстві» [6, с. 5].

Михайло Андрійович любив книги і був великим бібліофілом: усе своє життя збирав бібліотеку. Учений здавна підтримував дружні зв'язки з нашим вишем: не раз виступав із лекціями перед студентами, брав найактивнішу участь у наукових конференціях, дискусіях, завжди допомагав викладачам порадами і цікавився життям вишу. 1975 року М. А. Жовтобрюх подарував першу частину власної колекції – понад 3 тисячі примірників книг. Разом із книгами він передав рукописний каталог (власноручно ним укладений) на подаровані книги. Щорічно науковець поповнював свою колекцію, а в грудні 1995-го, відзначивши своє 90-річчя, передав останню партію літератури.

Нині меморіальна бібліотека професора М. А. Жовтобрюха зберігається у фонді рідкісних і цінних видань та є найбільшою серед наших ме-

моріальних колекцій за кількість одиниць зберігання – понад 6 тисяч примірників, серед яких книг – 3932, періодичних видань – понад тисяча. Звісно, у цій бібліотеці міститься найбільше філологічної літератури, є історичні дослідження, книги з питань освіти, мистецтва, низка художніх творів, чимало періодичних видань, підручників, авторефератів. Багато з них вже давно стали бібліографічною рідкістю. Книги дбайливо збережені їх власником, навіть переплетені (у конвалютах – 894 примірники). На всіх виданнях стоїть особистий підпис: «Михайло Жовтобрюх». На звороті значної частини книг міститься екслібрис у вигляді паперової наклейки: на якому зображено будинок Полтавського краєзнавчого музею (Будинок Полтавського губернського земства, споруджений за проектом живописця і архітектора В. Г. Кричевського – перший приклад українського архітектурного стилю), що підкреслює про його полтавське коріння. Над будинком світить сонце, а прикриває споруду розкрита старовинна книга із закладками: це говорить про те, що до неї постійно звертаються. На відкритій сторінці – напис шрифтом Острозької Біблії: «Екслібрис Михайла Жовтобрюха».

Бібліотека М. А. Жовтобрюха – це цінні дослідження з історії слов'янських мов, діалектології, історичної лексикології, морфології, з української граматики, лінгвістики, праці видатних філологів зарубіжних країн, виданні українською, російською та іншими слов'янськими мовами, науковий доробок самого Михайла Андрійовича (понад 300 праць і 10 монографій). Назвемо лише деякі з них, за якими навчалось кілька поколінь студентів: «Елементи мовознавства та відомості з історії української мови. – К. : Рад. школа, 1941. – 56 с.» (з помітками автора); «Історична граматика української мови. Ч. 1 : Вступ. Фонетика. – К. : Рад. школа., 1956. – 130 с.» (кілька перевидань); «Курс сучасної української літературної мови. Ч. 1. – К. : Рад. школа, 1959. – 390 с.» (кілька перевидань); «Сучасна українська літературна мова. Вступ. Лексика і фразеологія. Фонетика. – К. : Рад. школа. – 130 с.» (кілька перевидань); «Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.). – К. : Вид-во Акад. наук УРСР, 1963. – 416 с.»; «Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). – К. : Наук. думка, 1970. – 304 с.»; «Нарис історії українського радянського мовознавства / 1918–1941. – К. : Наук. думка, 1991. – 26 с.» тощо.

Значне місце в колекції посіли праці видатних українських мовознавців: І. Білодіда, С. Бевзенка, А. Булаховського, С. Головацука, Ю. Жлуктенка, Л. Гумецької, В. Німчука, П. Плюща, В. Русанівського та ін. Цінували і глибоко поважали Михайла Андрійовича ці вчені-філологи, про що засвідчують їх дарчі написи (506 книг

мають дарчі написи, автографи авторів). Так, на факсимільному виданні «Граматики» М. Смотрицького 1619 р., яке з'явилося в «Науковій думці» 1979 року, Василь Німчук, автор ґрунтовного дослідження пам'ятки, зробив напис: «Дорогому М. А. Жовтобрюхові з глибокою повагою і найкращими побажаннями. В. Німчук». На книзі «Граматика слов'янська» І. Ужевича, яку підготували до друку І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький у серії «Пам'ятки української мови XVII ст.» та видали АН УРСР та Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні 1970 року Євген Михайлович Кудрицький написав: «Дорогому Михайлові Андрійовичу на «незлий тихий» спогад про труди і дні, витрачені на опрацювання цієї книжки. Із сердечною дякою і шанобою від Є. Кудрицького. 16. 05. 1971 р., м. Житомир».

Зберіг М. Жовтобрюх у своїй книгозбірні праці М. Возняка, Г. Ващенко, Б. Грінченка, П. Житецького, І. Огієнка, А. Кримського, О. Синявського, С. Смаль-Стоцького. Також тут широко представлені словники, і вони мають особливу цінність.

Перлиною власної бібліотеки вченого є найстаріша книга «Граматика русского языка» укладена Яковом Головацьким і видана у Львові 1849 року. Книга переплетена і на титульній сторінці стоїть провеніція «Жовтобрюх».

Михайло Андрійович, безумовно, цікавився історією України. Серед історичних досліджень у його колекції зберігаються праці: «Бантыш-Каменській Д. Н. История Малой России. – Спб., 1903» (на форзаці написані рукою Жовтобрюха назва книги, помітки); «Єфіменко О. Історія українського народу. – Х., 1922 р.»; твори В. Антоновича, видані в Києві 1931 року; дослідження Д. Яворницького. Можна побачити кілька прижиттєвих видань українського історика, громадського та політичного діяча Д. Багалія: «Історія Слобідської України. – Х., 1918», «Т. Г. Шевченко і кирило-мефодіївці: іст.-літ. розвідка. – К. – Х., 1925», «Український мандрований філософ Григорій Саввович Сковорода. – Х., 1926», «Экономическое положение русских университетов. – СПб, 1914».

Привертають увагу історикознавчі альманахи, які видавав М. Старицький: «Рада»: український альманах на 1884 рокъ. Ч. 2. – К., 1884», (надруковані твори Ганни Барвінок, Б. Грінченка (Чайченка), Панаса Мирного, Олени Пчілки) «Нова Рада»: український літературний альманах / за ред. М. П. Старицького, О. П. Косач, Л. М. Старицької, І. М. Стешенка. – К., 1908» (присвячений пам'яті М. П. Старицького, містить твори класиків української літератури). Іван Франко про альманах «Рада» засвідчував: «Се був перший грім весняний по довгих місяцях морозів, сльоти та занепаду» [8, с. 16].

224 мовознавчі книги в колекції – іноземними

мовами: англійською, болгарською, німецькою, польською, румунською, сербською, словацькою, французькою, чеською. На підручнику з української мови, виданому англійською (1973 р. видавництво «Вища школа») автори написали: «Вельмишановному і дорогому Михайлу Андрійовичу з великою повагою і вдячністю – автори Ю. Жлуктенко, Н. Тоцька. 23.05.74 р.» Звичайно, багато книг російською та білоруською мовами. Цікаве видання «Енеїди» І. Котляревського, видане в Мінську 1969 року в білоруському перекладі.

Художня література широко представлена творами українських письменників XIX ст.: Ганна Барвінок, Б. Грінченка, І. Котляревського, А. Кримського, П. Куліша, Г. Сковороди, Т. Шевченка; XX ст.: М. Бажана, Л. Бразова, Р. Іванченко, А. Малишка, О. Матійка, І. Пільгука, М. Рильського, П. Тичини, В. Швеця та ін.

На титульній сторінці роману «Хвилі» читаємо дарчий напис видатного українського письменника Ю. Збанацького: «Дорогому Михайлу Андрійовичу Жовтобрюху – чудовій людині і славному вченому, на згадку про спільну працю в інституті Ю. Збанацький. 10.06. 69 р.».

Отже, можемо констатувати, що «полтавська книгозбірня М. А. Жовтобрюха засвідчує про широке коло інтересів мовознавця, а тематичний зміст і хронологічна глибина вказаної бібліотеки дають можливість оцінити не лише духовно-інтелектуальне обличчя власника, але й наукові, освітні та культурні зв'язки вченого з іншими регіонами України і Європи у другій половині XX століття. Меморіальна колекція професора М. Жовтобрюха істотно збагатила науковий фонд нашої бібліотеки й нині широко використовується науковцями та студентами.

Особливої уваги заслуговує книгозбірня відомого полтавця письменника, публіциста, літературознавця, краєзнавця, історика – *Петра Петровича Ротача* (1925–2007), яку він подарував бібліотеці університету (понад 700 книг), зокрема потужне зібрання «Шевченкіана» (понад 300 назв).

Усе своє життя Петро Ротач вивчав, скрупульозно досліджував і просто захоплювався життям генія українського народу Т. Г. Шевченка. Він – автор багатьох ґрунтовних праць із полтавської Шевченкіани, серед яких: «Від Удаю до Орелі: Т. Г. Шевченко і Полтавщина. – Полтава, 2000», «Від Яготина до Полтави: Т. Г. Шевченко і Полтавщина. Кн. 2. – Полтава, 2002» (сам дослідник колись пройшов цим шляхом поета-пророка, щоб послідовно, науково обґрунтовано розкрити тему зв'язку Т. Шевченка з Полтавщиною); енциклопедія «Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії : у 2 кн. – Полтава : Дивосвіт, 2005, 2010», котра стала «взірцем глибокої дослідницької розробки теми, якій великий трудівник віддав понад 50 літ свого

життя <... >, і перевершує всі попередні напрацювання, висвітлюючи повно, різноаспектно, документально підтверджено численні події, факти, факти людей, чітко обґрунтовуючи всі припущення, уникаючи бездоказовості чи модної нині «сенсаційності» [7, с.11].

Петро Петрович часто зустрічався зі студентами нашого вишу, бував у бібліотеці, дарував свої книги, на багатьох залишив дарчі написи. На одній із зустрічей він розповідав, що працюючи над рукописом книги «Бібліотеку мою заповідаю...», розмірковує, кому передати свою унікальну колекцію. А вже в березні 1997 року, до 183-річниці з дня народження Т. Г. Шевченка, в університеті відбулася презентація колекції, подарованої Петром Петровичем. Книги він передавав частинами протягом 1996–2009 рр. Після смерті невтомного працелюба (2007) справу благодійництва продовжила його дружина Алла Олександрівна.

Петро Ротач на кожній книзі із колекції власноручно малював екслібрис: розкрита книга – на лівій сторінці напис «Із книг П. Р.», на правій – «Шевченкіана №...». Досить широко в цій колекції репрезентовано видання творів Т. Г. Шевченка, які давно вже стали бібліографічною рідкістю. Багато з них ювілейних. Привертають увагу дослідження про життєвий і творчий шлях письменника Д. Багалія «Т. Г. Шевченко – поет пригноблених мас. – Х., 1931», Л. Білецького «Тарас Шевченко в Яготині», видане 1949 року в Авгсбурзі Українською Вільною Академією наук.

Колекція П. П. Ротача містить книги з дарчими автографами письменників, митців, учених, громадських діячів. Так, свідком дружніх і теплих стосунків Ротача з літературознавцем, письменником, журналістом Леонідом Большаковим є книги, присвячені Т. Г. Шевченку та його оренбурзькому періоду заслання, з дарчим написами автора – 15. На одній із них читаємо: «Петру Петровичу Ротачу неумомимому искателю в литературе, энтузиасту краеведения – с пожеланиями добра и бодрости, новых работ и наших встреч. Жму руку! 8.04.77 г. Оренбург. Л. Большаков».

Окрім «Шевченкіани», краєзнавець передав видання з різних галузей знання: філософії, історії, освіти, мистецтва, але найбільше – з українського літературознавства та художньої літератури. Тут також широко представлено видання українського зарубіжжя та праці з бібліографії.

Цінним поповненням фонду є меморіальна колекція (645 примірників) *Володимира Олександровича Пащенка* (1947–2010), яку подарувала родина після його смерті. В. О. Пащенко – знайний український педагог, який 18 років очолював ПНПУ імені В. Г. Короленка, відомий учений в галузі релігієзнавства та педагогіки вищої школи, доктор філософських наук, професор, дійсний член Академії педагогічних наук України, культурний та громадський діяч.

В. О. Пащенко спеціалізувався в галузі вивчення взаємин держави та церкви. Опублікував понад 400 наукових праць, у тому числі 8 авторських і 8 колективних монографій. Уперше у вітчизняній історіографії здійснив фундаментальне дослідження проблеми державної політики щодо православної та греко-католицької церков, у яких доведена згубність політичного курсу тоталітарних систем із релігійних питань, його негативний вплив на розвиток духовної культури, моралі тощо. Мав власну наукову школу [2, с. 465].

Глибоко досліджуючи питання релігієзнавства, В. Пащенко зібрав значну колекцію книг. Цілком зрозуміло, що найкраще в колекції представлена література з богослов'я, історії церкви, релігієзнавства, історії України. На багатьох книгах є екслібрис: зображення храму, над яким світить сонце, у підніжжі – зображення лева, горить свіча та розкрита книга, з написом «В. Пащенко».

Оскільки Володимир Олександрович займався педагогічною діяльністю, то надано бібліотеці значну кількість із педагогіки, питань освіти, проблем вищої школи. Упродовж останніх років життя науковець зосереджував свою увагу на дослідженні художнього набутку видатного українського письменника Олеса Гончара, особливо світоглядних аспектів його творчості. Наслідком цього стало видання монографії «Гончарова правда про духовність і церкву» (Полтава: АСМІ, 2006. – 360 с.). Володимир Пащенкові багато книг дарували автори, й залишали на них свої дарчі написи.

Орехова В. В. Книжні колекції научної бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ⓐ *Характеризуються книжні колекції відомих українських учених П. В. Голубовського, М. А. Жовтобрюха, В. О. Пащенка, П. П. Ротача. Ці книжні зібрання суттєво обогатили фонд научної бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, мають важливу історико-культурну цінність, служать джерелами для розвитку української науки і культури.*

Ключевые слова: бібліотека, книжні зібрання, рідкісні і цінні видання

Orekhova V.V. The outstanding book collections of the scientific library at Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko.

Ⓐ *The book collections of the famous Ukrainian scholars such as P.V. Golubovskiy, M.A. Zhovtobryukh, V.A. Pashchenko and P.P. Rotach are characterized in the paper. These collections greatly enriched the scientific libraries of Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko; they have considerable historical and cultural value and serve as a source base for the development of Ukrainian science and culture.*

Key words: library, book collections, rare and valuable editions.

За тематикою книги в колекції В. О. Пащенка – різноманітні, що свідчить про різнобічні інтереси власника (наприклад – книги з медицини, техніки, мистецтвознавства, художня література).

Висновок. Меморіальні книжкові колекції відомих постатей української науки та культури є невід'ємною частиною їх творчих біографій, а для дослідників творчості це одне з цікавих і важливих джерел при вивченні різних аспектів їхнього життя. Книги мають вагомий історико-культурний цінність і слугують джерельною базою для розвитку української науки та культури. Також у цих колекціях міститься чимала частина раритетних видань, пам'яток книжкової культури та унікальних документів, багато книг – із дарчими написами та автографами відомих письменників, педагогів, учених, громадських діячів, що становлять національну культурну спадщину України.

📖 Список використаних джерел

1. Голубовський, Петро // Енциклопедія українознавства : перевидання в Україні / гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. – Київ, 1994. – Т. 2. – С. 409.
2. Ермак, О. П. Пащенко Володимир Олександрович / О. П. Ермак // Полтавська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. О. А. Білоусько. – Полтава, 2009. – Т. 12 : Релігія і церква. – С. 465–466.
3. Пінчук, Ю. А. Голубовський Петро Васильович / Ю. А. Пінчук // Енциклопедія історії України : у 5 т. / редкол. : В. А. Смолій та ін. – Київ, 2004. – Т. 2. – С. 151.
4. Ротач, П. У книжок – своя доля / П. Ротач // Зоря Полтавщини. – 1999. – № 72.
5. Степаненко М. І. Михайло Андрійович Жовтобрюх: людина, педагог, учений / М. І. Степаненко // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах : матер. конф., присвяченої 80-річчю ювілею ін-ту. – Полтава, 1995. – С. 113–116.
6. Степаненко, М. І. Патріарх українського мовознавства : (до 100-річчя від дня народження професора Михайла Жовтобрюха) / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2005. – 113 с.
7. Степаненко М. Подвижництво Петра Ротача на ниві Шевченкознавства / Микола Степаненко // Слово Просвіти. – 2011. – № 9 (3–9 берез.).
8. Франко, І. М. П. Старицький / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – 1902. – № 7. – С. 16.
9. Щербаківський, В. Український університет у Полтаві : спогади / Вадим Щербаківський. – Полтава, 1994. – 40 с.

Дата надходження авторського оригіналу: 05.11.2015

